

Szerk. SUDÁR BALÁZS – PETKES ZSOLT A honfoglalók viselete – Magyar őstörténet 1.

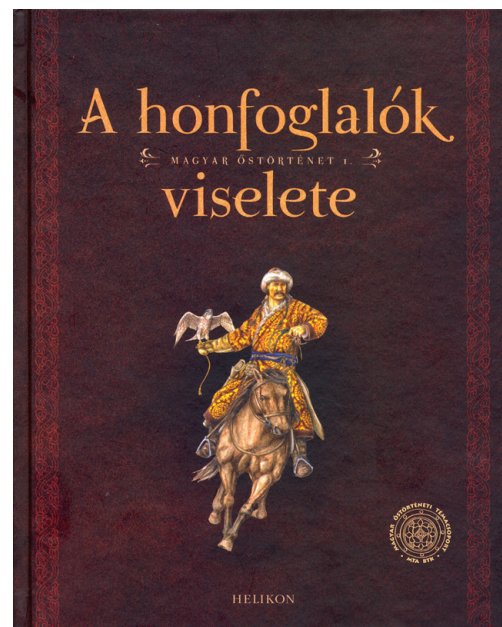
TAKÁCS MELINDA

*A hivatalos bemutatót (2015. február 10.) megelőzően, már 2014 karácsonya előtt meg lehetett vásárolni néhány könyvruházban a Magyar Őstörténeti Témacsoport tagjai (Petkes Zsolt és Sudár Balázs) által szerkesztett **A honfoglalók viselete** című könyvet. A kiadvány egy olyan, a tervek szerint 6 kötetből álló, tudományos ismeretterjesztő sorozat első köteteként látott napvilágot, amely a magyar honfoglalás korának problémáit járja körül.*

A 2012 januárjában megalakult MTA-BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport (MÖT) célja elsősorban az, hogy tisztázza a magyarság etnogenezisének, régészeti anyaga kapcsolatrendszerének bizonyos problémáit, illetve hogy kataszterbe rendezze a Kárpát-medence honfoglalás kori leleteit. A kutatócsoport emellett küldetésének tekinti a – szakmánkban hagyományosan háttérbe szorult – tudománynépszerűsítést. A szóban forgó könyv is ebben a szellemiségben született meg első próbálkozásként: a szakmán kívüli érdeklődőkhöz szól, egyszersmind bemutatja a honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményeit.

Szerkezetét tekintve a kötet négy nagyobb logikai egységből épül fel, 6 fejezetbe rendezve. Az első fejezetben a honfoglaló magyarok kutatásának történetével ismerkedünk meg, Langó Péter tollából. A „kötelező tananyag” számító, 1835-ben elsőként publikált honfoglaló magyar sír („Bene vitéz”) után Hampel József, László Gyula és Szőke Béla kutatásain keresztül tárul elénk a honfoglaló magyarság összetett leletanyaga, és az ebből következő, a társadalmukra vonatkozó kérdések sora. A szerző itt szerencsére nem vesztegeti a sorokat a szakma által már untig elcsépelet, a kívülálló olvasók számára viszont teljesen érdektelen kutatástörténeti részletek elemzésére, ehelyett a tudomány legújabb irányzatait mutatja be. Megemlíti, még ha röviden is, a településkutatás fellendülését, a természettudományos vizsgálatok egyre rohamosabb elterjedését, illetve rámutat, hogyan került be a téma a „tudományos globalizáció” során a nemzetközi vérkeringésbe is, nyugaton és keleten egyaránt.

Az utóbbi néhány év egyik legfontosabb jelensége a honfoglaló magyar régészeti anyag keleti kapcsolatrendszerének újraértelmezése, elsősorban az ukrainai és oroszországi kora középkori leletanyagot tanulmányozó Türk Attila jóvoltából. A kutatástörténetet követő két fejezetet ennek a témának szentelték a szerkesztők. Türk Attila az első rövid, ámde annál fontosabb kérdéseket érintő részben rögtön le is fekteti aktuális kutatásai fő tanulságát: úgy tűnik, megdőlt az egyik korábbi alaptétel, a honfoglalók elődeinek vándorlása a Magna Hungaria–Levédia–Etelköz útvonalon. Az újonnan napvilágra (vagy legalábbis a régészet látókörébe) került leletek fényében a 9. század közepén Levédiát, azaz a szaltovó-majaki kultúrát kikerülve költöztek át Magna Hungariából közvetlenül az Etelközbe. Ez az új megközelítési mód egyáltalán nem elhanyagolható, bár Levédia kiiktatását már jóval Türk kutatásai előtt felvetették. Sőt, a könyv egyik fő – habár kissé elrejtett – mondandója ebben a fejezetben keresendő. A fent említett útvonal a három állomás-

Szerk. Sudár Balázs – Petkes Zsolt
A honfoglalók viselete
Magyar őstörténet 1.
Budapest, Helikon Kiadó, 2014.

Nyelv: magyar. Keménykötés
Terjedelem: 188 oldal, színes ábrákkal

sal már jó ideje dogmává vált a magyarországi történelemoktatásban is, az igazán tájékozott általános és középiskolai tanárok esetleg a kettős honfoglalás elméletét szokták még megemlíteni. A kötet így akár utat nyithat ahhoz is, hogy egy komplexebb történeti szemléletmód jelenjen meg az oktatásban is. Nem utolsó sorban pedig remélhetőleg feléleszt egy új és nagyon is szükséges szakmai vitát.

A téma iránt az elmúlt időszakban tapasztalt meglehetősen nagy érdeklődés mutatja, hogy a hipotézis valóban felkavarta a magyar honfoglalás kutatásának állóvizét. Az elmélet a tudományon kívüli fórumokon, a médiában is szokatlanul nagy nyilvánosságot kapott. Ez jelen esetben némi aggodalomra ad okot, hiszen a szakmának szóló részletes kifejtése, megvitatása még csak folyamatban van. Bízunk benne, hogy a feltevés – talán kissé korai – nyilvánossága ösztönzően fog hatni a korszakkal foglalkozó többi kollégára, mivel, úgy tűnik, a honfoglalás kor kutatása megérett egy új szintéziseket teremtő vitára.

A következő fejezetben Türk Attila az előzőekben kifejtett Magna Hungaria–Etelköz–Kárpát-medence kapcsolatot igyekszik az Urál-hegység keleti és nyugati oldaláról, illetve a Középső- és Alsó-Dnyeper vidékéről származó leletekkel igazolni. Az általa felsorolt lelőhelyek közül a legtöbbet a kutatás már korábban is ismerte és idézte (a teljesség igénye nélkül: Bolsije Tigani, Manvelovka, Szubbotyici, Korobcsino), ám a gazdag és jó minőségű illusztrációval ellátott leírások a szakemberek számára is tartalmaznak új és érdekes információkat.

A könyv negyedik fejezete az utóbbi évtizedben Magyarországon feltárt és részben vagy teljesen publikálatlan, gazdag honfoglalás kori temetőkből tár elénk reprezentatív válogatást. A könyvben taglalt hét lelőhely rövid leírásait a feltárók (Füredi Ágnes, Jakab Attila, Kustár Rozália, Langó Péter, Lőrinczy Gábor, Madaras László, Siklósi Zsuzsanna, Türk Attila) tolmácsolásában olvashatjuk. Itt érdemes megemlíteni, hogy néhány temetőről (pl. a tarpairól) e kiadványban olvashatunk először nyomtatásban, jó minőségű illusztrációkkal.

Az eddig bemutatott fejezeteket – de akár már a könyv tartalomjegyzékét is – átolvasva nyilvánvaló, hogy logikai felépítését tekintve *A honfoglalók viselete* kissé inkoherensre sikerült. A kötet címe ugyanis csak részben fedi le annak tartalmát: a honfoglalás kori viseletről csupán az utolsó két fejezetben olvashatunk, amely a kötet terjedelmének valamivel kevesebb, mint felét teszi ki. E szerkezeti egyenlőtlenségért azonban a szóban forgó részek tartalma bőven kárpótolja az olvasót.

A honfoglaló magyarok ruházatának rekonstrukciója során a kutatás mindig is „külső” támpontokra szorult, mivel a szerves anyagok a Kárpát-medence éghajlati viszonyai következtében szinte teljesen elpusztultak. Az utolsó két fejezet ezeket a forrástípusokat veszi számba. Az egyes ruházati alapanyagokat – különböző textilfajták, bőr, nemez – bemutató rész (amely E. Nagy Katalin, Kissné Bendefy Márta, Nagy Mari és Vidák István munkája) után Boldog Zoltán ruhadarabról ruhadarabra, fejfedőtől a lábbeliig haladva ismerteti mindazt, ami a különböző forrástípusokból kiindulva kikövetkeztethető. A rekonstrukciók alapjai régóta ismertek: a fő támpontot Moscsevaja Balka alán temetője jelenti, emellett írott kútfőkre, néhány képi ábrázolásra és néprajzi párhuzamra támaszkodhatunk. E források adta lehetőségeket a fejezetek írói és szerkesztői az olvasóközönség igényeihez mérten maximálisan ki is használják. A viselet ruhadarabonként való tárgyalása már önmagában jó ötlet, ezen belül külön figyelmet érdemel a – talán még a szakmabeliek számára is újdonságot jelentő – kaftánok és ingek egyes típusainak bemutatása. Az olvasottak megértését nagyban segítik a kiváló minőségű illusztrációk. Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy e tekintetben a könyv az utóbbi évek egyik legszínvonalasabb munkája.

Összességében elmondható, hogy hihetetlenül gazdag információmennyiséget és képi anyagot sikerült belesűríteni e terjedelmét tekintve vékony, de rendkívül esztétikus kötetbe, s mindezt anélkül, hogy ez az olvasó számára unalmassá, megterhelővé vagy emészthetlenné válna. Érezhetően komoly munka eredménye a könyv minden egyes oldala. A főszöveget végig keretes mezők kísérik, amelyek különféle kiegészítő információkat tartalmaznak. Ezek részben magyarázó jellegűek, részben írott kútfőkből származó idézetek, illetve itt kapott helyet a szellemesen megfogalmazott, nyelvészeti adalékokat tartalmazó „Hogyan hívhatták?” rovat is.

A könyv tehát elsősorban érdeklődőknek szól, de ezt olvasva nekünk, „céhen belüli” szakembereknek is van miről elgondolkodnunk. Például hogyan lehetséges az, hogy a szaltovói kultúra általunk jól ismert és

unalomig idézett, jellegzetes leletei már nem mutatnak akkora hasonlóságot a honfoglaló magyarság anyagi kultúrájával? Talán hirtelen megváltozott a tárgyak kinézete? Hogyan történhetett meg, hogy a honfoglaló magyarok viseletének rekonstrukcióját e – még egyszer ismétlem: széles közönségnek szóló – kötetben sikerült a legjobban kidolgozni?

*

Bár nem tartozom a kiadvány által megszólított célközönséghez, egyik frissen megjelent kölcsönpéldánya hamar eljutott hozzám, a honfoglalás korával „szőrmentén” foglalkozó régészhez is. És, noha eddigi rövid pályám során jóindulatú közönnyel viseltetem a tudománynépszerűsítés iránt, a könyv rögtön felkeltette a kíváncsiságomat. Megfogott az igényes kivitelezés – a Helikont ismerve ezen nem is csodálkozhatunk –, az illusztrációk mennyisége és színvonala. Ami viszont még ennél is fontosabb: a könyv nem csak felkeltette, hanem fenn is tudta tartani az érdeklődésemet, az első oldaltól egészen az utolsóig. Így történt, hogy karácsony előtt – a családnak szánt ajándékok után kutatva – végül ezt is a kosaramba tettem.

Mint utóbb kiderült, döntésem többszörösen is helyesnek bizonyult. A könyvet ugyanis nemcsak a történelem iránt egyébként is érdeklődő édesapám forgatta (és a mai napig is forgatja) nagy érdeklődéssel, hanem még a téma iránt teljesen közönyös édesanyám is. Édesapám – tanító egy kis vidéki falu általános iskolájában – már a kötet első átnézése után külön kérés nélkül (!) kijelentette, hogy megmutatja a diákjainak. Ezt azóta meg is tette egy tanóra keretében, és – habár a honfoglalás kor éppen nem volt aktuális tananyag az osztályban –, a diákok, ahogyan édesapám fogalmazott „motiválhatóak voltak” a témában. Ez pedig a befogadó közeget ismerve komoly dicséret.

Mint ahogy komoly dicséret az is, hogy a Helikon Kiadó honlapjának állandóan frissülő sikerlistáján *A honfoglalók viselete* stabilan a második helyen szerepel, megelőzve többek között a folyamatosan keresett Márai Sándort, Böjte Csabát, Lázár Ervint és a dalai lámát. Ez, azt hiszem, meggyőzően bizonyítja, hogy mekkora igény van ma Magyarországon a minőségi tudománynépszerűsítésre, ugyanakkor mekkora hiányosságaink (és igen: adósságaink) vannak ezen a területen.

A szerkesztők tehát elérték céljukat. A könyv nagy példányszámban jutott el a szakmán kívüli olvasókhoz, akik, ha már egyszer megvették, remélhetőleg ki is nyitják, és talán bele is olvasnak. Remélhetőleg felkelti az ő érdeklődésüket is, ahogy ez az eldugott, vidéki kis falu általános iskolájának esetében történt.